

SZANOWNI PAŃSTWO

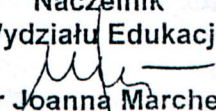
Drugi numer Biuletynu Informacyjno-Metodycznego poświęcamy w całości edukacji regionalnej.

Celem edukacji regionalnej w procesie dydaktyczno-wychowawczym jest kształtowanie w uczniach poczucia własnej tożsamości regionalnej i postawy zaangażowania w funkcjonowanie własnego środowiska i autentycznego otwarcia się na inne społeczności i kultury.

Człowiek wrasta w świat wartości stopniowo, w toku wychowania, którego ważnym elementem jest tzw. poczucie zakorzenienia. Warto więc włączyć edukację regionalną w system wychowawczy szkoły i wykorzystać ją do wpajania uczniom etycznego stosunku do „małej ojczyzny” i przekazywania dziedzictwa kulturowego.

Zachęcamy Państwa do twórczego wykorzystywania materiałów zamieszczonych w Biuletynie.

Oczekujemy na propozycje do sierpniowego wydania, poświęconego edukacji europejskiej.

Naczelnik
Wydziału Edukacji

dr Joanna Marchel

Edukacja regionalna w kształceniu zintegrowanym.

Jako nauczycielka kształcenia zintegrowanego już od dawna dostrzegałam w regionalizmie doskonałego sojusznika w pracy dydaktyczno- wychowawczej i kulturalnej. Zintegrowany charakter tej edukacji sprzyja realizacji treści regionalnych. Nie wszyscy zdają sobie sprawę z konieczności naturalnego, stopniowego poznawania świata- od udziału dziecka w życiu rodzinnym, grupie rówieśniczej, środowisku lokalnym do włączenia w krąg wartości i kultury wspólnoty regionalnej oraz narodowej. W czasach kiedy przenikają się różne kultury i następuje integracja z innymi krajami Europy, ważne jest, by dziecko miało poczucie własnej tożsamości narodowej, by poznając „obce”, kochało „swoje”.

Dziecko od najmłodszych lat chłonie i zatrzymuje w sobie to, co dzieje się w jego najbliższym otoczeniu. Przez całe życie pamięta fakty z dzieciństwa m in. zwyczaje, gwarę.

W procesie dydaktycznym wykorzystuję nieprzemijający dorobek wielokulturowy, społeczny, gospodarczy regionu, który rozbudza wyobraźnię dziecka. W latach późniejszych i w wieku dojrzałym stanowić ona będzie wartościowy element kształtowania postaw patriotyzmu lokalnego i przywiązania do swojej „małej ojczyzny”. Dlatego tak istotne jest przekazywanie i kultywowanie tradycji naszych przodków.

Należy wpajać dzieciom zamiłowanie do swojej miejscowości, pobudzać aktywność. Muszą one pokochać swoją miejscowość i jej okolice. Cele te można uzyskać tylko wtedy, gdy młode pokolenie będzie miało emocjonalny stosunek do tego, co jest wartością lokalną, co ma związek z rodziną, co jest dziełem ich praojców. Wszelkie działania powinny wzruszać, a w konsekwencji mobilizować do podtrzymywania i pielęgnowania lokalnych tradycji.

Mając na uwadze powyższe elementy wiedzy o regionie, postanowiłam włączyć je do procesu edukacyjnego. 1 września 2001r. wdrożyłam program „Edukacja regionalna- dziedzictwo kulturowe w regionie” w kształceniu zintegrowanym.

Cele ogólne, w myśl reformy edukacji to: poznanie najbliższego środowiska i specyfiki swojego regionu; rozwijanie wartości rodzinnych związanych z wartościami kulturowymi wspólnoty lokalnej; rozwój postaw patriotycznych związanych z tożsamością kultury regionalnej.

Edukacja regionalna obejmuje więc:

- Poznawanie najbliższego środowiska.
- Dostrzeganie specyfiki przyrodniczej i kulturowej najbliższej okolicy.
- Rozwijanie wrażliwości estetycznej.
- Uwrażliwianie na wartości kulturowe środowiska rodzinnego, wspólnoty lokalnej.

- Dostrzeżenie specyfiki kulturowej regionu i jego tradycji.
- Wyzwalanie aktywności artystycznej dziecka i umożliwianie kreatywnego uczestnictwa w wydarzeniach kulturowych.
- Budzenie zainteresowania historią i kulturą własnego środowiska i regionu.
- Kształtowanie emocjonalnego związku z regionem, z równoczesnym kształtowaniem patriotyzmu.
- Kształtowanie szacunku wobec dorobku przeszłych pokoleń wraz z potrzebą ochrony tradycji.
- Rozwój wyobraźni, fantazji oraz ekspresji artystycznej w różnych dziedzinach i dyscyplinach kultury (teatr, muzyka, plastyka, taniec).
- Możliwość współpracy z lokalnymi i regionalnymi instytucjami kultury.

W wyniku tych działań efektami są: rozwój osobowości otwartej na zjawiska kulturowe, umiejętność szukania źródeł o własnym regionie, dostrzeżenie wartości innych kultur, zaangażowanie, samodzielność, inicjatywa, twórcza wyobraźnia, prezentacja własnych umiejętności i efektów pracy.

Działania o charakterze regionalnym nie sprowadzają się jedynie do pracy edukacyjnej z dziećmi. Jest to proces integralnie połączony z procesem dydaktycznym i jest wspierany przez bardzo aktywny udział rodziców w planowaniu i realizacji przedsięwzięć.

Prowadząc edukację regionalną biorę pod uwagę indywidualny charakter rozwoju każdego dziecka, uwzględniam jego potrzeby, chęci, możliwości, zainteresowania. W czasie zajęć wprowadzam różnorodne formy działania, wypowiedzania się, śpiewania, inscenizacji, wywiadu, wycieczki itp.

Swoją „małą ojczyznę” dzieci poznają poprzez bezpośrednią obserwację, spotkania ze znanymi ludźmi, baśnie, legendy, wybrane elementy z historii i tradycji swojej miejscowości. Poczynione działania i obserwacje są punktem wyjścia do przetwarzania zgromadzonych wiadomości i podjęcia twórczej działalności.

Bardzo istotnym elementem w poznawaniu regionu w kształceniu zintegrowanym jest bezpośredni kontakt dziecka z rzeczywistością. Jest to źródło wielu wiadomości, umiejętności, wrażeń i spostrzeżeń. Chcę tu podkreślić ogromną rolę wycieczek, które opierają się przede wszystkim na obserwacji, to znaczy na celowym, kierowanym spostrzeganiu. Dzieci wdrożone do umiejętności obserwacji więcej z niej korzystają niż z innych form organizacyjnych.

Dobrze wykorzystana wycieczka przyczynia się do rozwijania spostrzegawczości, wzbogaca wyobraźnię, kształtuje pojęcia, rozwija mowę uczniów.

Ponadto jest to możliwość wdrażania i kształcenia samodzielności w myśleniu, właściwego i poprawnego rozumowania i wyprowadzania logicznych wniosków. Trudno liczyć na efekty w poznawaniu regionu, kiedy

ograniczmy się do zajęć w klasie. Niezwykłość sytuacji, które spotyka się podczas wycieczek wywołują aktywność poznawczą uczniów, objawiającą się w dociekliwości obserwacyjnej, stawianiu pytań, wymianie poglądów. Wypowiedzi dzieci stają się spontaniczne, ciekawsze i wzbogacone o przeżycia emocjonalne.

Przebywając razem z dziećmi mam możliwość obserwowania ich w różnych okolicznościach. To właśnie podczas wycieczek, zajęć w terenie uzewnętrznia się charakter dziecka, wszystkie właściwości umysłu, które w szkole nie sposób zawsze zaobserwować.

Bardzo cennymi wycieczkami w realizacji mojego programu okazał się m.in. wyjazd do Muzeum Wsi Lubelskiej, gdzie dzieci mogły poznać historię zwykłych ludzi i pamiątki pozostałe po ich pracowitym życiu oraz wizyta w Muzeum Rolnictwa noszącego imię ks. K. Kluka na obrzeżach Ciechanowca. Uczniowie mogli tu m. in. własnoręcznie uruchomić drewniany młyn wodny, jak też w praktyczny sposób poznać sposób wypieku chleba.

Oprócz wycieczek cenię sobie bardzo zajęcia zorganizowane dzięki p. dyrektor GOK w Białej Podlaskiej. Pani Bożena Pawlina- Maksymiuk umożliwiła nam zajęcia warsztatowe w wiejskim klubie GOK w Woroncu (zbudowanym przez księżną Mirskiej). Dzieci miały tu możliwość robienia palm wielkanocnych, stroików, ozdób choinkowych. Przy pomocy rzeźbiarza p. S.Tomczaka z powodzeniem i wielkim zaangażowaniem zabrały się do wyplatania wiklinowych koszyków.

Z dużym entuzjazmem zarówno ze strony dzieci jak i rodziców spotkał się klasowy wyjazd na wieczór andrzejkowy do klubu GOK w Sitniku. Dzieci wraz z rodzicami mogły obejrzyć występ zespołu regionalnego, który zaprezentował tradycje andrzejkowe. Był czas na wróżby, wspólne śpiewanie, zabawy, jak również degustację tradycyjnych potraw.

Uczniowie mają również możliwość poznać folklor taneczny południowego Podlasia na zajęciach tanecznych, które odbywają się na terenie szkoły. Jest to okazją do spotkań z rodzicami, podczas których dzieci mogą zaprezentować swoje umiejętności wokalne i taneczne.

Takie poczynania w realizacji treści regionalnych sprzyjają integracji rodziny i szkoły. Wyjątkową rolę pełnią tu rodzice, którzy mobilizowani odpowiednimi działaniami wychowawczymi przekazują swoim dzieciom rodzinne tradycje pokoleniowe.

Szczególne miejsce w programie zajmują również:

- wyjścia do Muzeum Południowego Podlasia,
- prenumerata regionalnych czasopism,
- spotkania z twórcami ludowymi, ciekawymi ludźmi,
- prowadzenie kroniki klasowej w formie nagrań wideo, a w przyszłości kącika regionalnego.

Wspaniałym urozmaiceniem, a jednocześnie dopełnieniem treści regionalnych są przekazywane z pokolenia na pokolenie gry i zabawy dziecięce występujące na Podlasiu. Oto niektóre z nich:

JAWOR

Jawor, jawor, jaworowi ludzie.

Co wy tu robicie?

Budujemy mosty.

Dla kogo te mosty?

Dla pana starosty.

Tysiąc koni przepuszczamy, a jednego zatrzymamy, Prrrr.

Uczestnicy zabawy ustawiają się parami, jedna za drugą. Pierwsza z nich stoi nieruchomo z podniesionymi i złączonymi dłońmi (most), a pod nimi przechodzą pozostałe pary ze śpiewem. Na „prrr” stojąca para opuszcza nagle ręce i ci, którzy są przed nią, muszą dołączyć (także stanąć i unieść złączone ręce). W ten sposób „buduje się most”. Zabawa trwa tak długo, aż zostanie tylko jedna para chodząca. Ta dwójka wygrywa.

MAM CHUSTECZKĘ MAM

Mam chusteczkę mam

Komu ja ją dam.

Nikomiu innemu, tylko memu miłemu

Tylko jemu dam.

Mam chusteczkę mam

Komu ja ją dam.

Nie żadnej to inszej tylko mojej najmilszej

Tylko dla niej dam.

Zabawę zaczyna dziewczynka trzymająca w ręku chusteczkę. Pozostali uczestnicy, stojąc w kole, śpiewają pierwszą zwrotkę.

GĘSIEGO

Jedno z dzieci jest „liskiem”. Pozostałe stoją „gęsiego”, chwytają się za ręce. Pierwsze z szeregu jest „pastuchem” i woła: *dziesięć* (dwanaście, osiemnaście, zależy ile jest dzieci) *gąsek mam, żadnej nie oddam*. „lisek” stara się schwytać ostatnią „gąskę”, a „pastuch” tak prowadzi „stado”, aby mu się to nie udało. „gąska” schwyтана przez „liska” odpadała z gry. Zabawa trwa tak długo, aż wszystkie „gąski” zostaną złapane.

MASŁO TRZASŁO

W grze bierze udział dowolna liczba osób. Na ziemi rysuje się kratki. Należy przejść przez nie z zawiązanymi oczami, nie stając na linii. Oczekujący mówią: *Masło, masło*. Kto przejdzie - wygrywa. Jeśli uczestnik nadeptnie na linię,

wypowiada się słowa: *Trzasło*, po czym uczestnik gry przechodzi na koniec kolejki. Gra kończy się wtedy, gdy wszyscy zakończą ją pomyślnie.

W GUZIKI

Gra polega na różnej kombinacji podrzutów oraz chwytaniu guzików, kamyków. Zaczyna się od ułożenia na trawie jednego guzika. Drugi podrzuca się i chwytą w tym czasie leżący (tak szybko, by zdążyć złapać i ten podrzucony). Powtarza się to z liczbami 2,3,4,5,6,7,8,9 guzików. Jeśli to się uda, podrzuca się wszystkie i chwytą odwrotną stroną dłoni. Te, które zostały, podrzuca się jeszcze raz i chwytą w dłoń. Kto ma więcej, ten wygrywa.

RASZKA

Na ziemi rysuje się niewielki kwadrat. Wewnątrz niego kładzie się ścięty pod pewnym kątem patyk. Większym kijem uderza się w ścięty koniec patyka, tak by wybić go z kwadratu. Wygrywa ten, kto wybije najdalej (odległość liczymy krokami lub stopami).¹

Edukacja regionalna jest taką metodą kształcenia, która prowadzi do tego, że związki człowieka z ziemią ojczystą stają się silniejsze i trwalsze.

Moim zamierzeniem jest wychować dzieci, które będą znały własne „korzenie”, będą z nich dumne, ale i jednocześnie otwarte na sprawy innych ludzi, a w przyszłości staną się ludźmi umiejącymi zmieniać świat na lepsze.

Na koniec pragnę przypomnieć prośbę Papieża Jana Pawła II zawartą w wypowiedzi z dn.2 VI 1979r. (Plac Zwycięstwa, Warszawa):

*„ Proszę Was: pozostańcie wierni temu dziedzictwu!
 Uczynicie je podstawą swojego wychowania!
 Uczynicie je przedmiotem szlachetnej dumy!
 Przechowajcie to dziedzictwo! Pomnożcie to dziedzictwo!
 Pokażcie to następnym pokoleniom. ”*

Opracowała:
Jolanta Dorosz
nauczyciel Szkoły Podst.Nr 2

¹ A.Halczuk, *Dawne gry i zabawy dziecięce w okolicach Dołholiski na Podlasiu*, w: Podlaski Kwartalnik Kulturalny 2001, nr 2, s.26-30.

Autorski program Zielonej Szkoły „Poznajemy swój region”

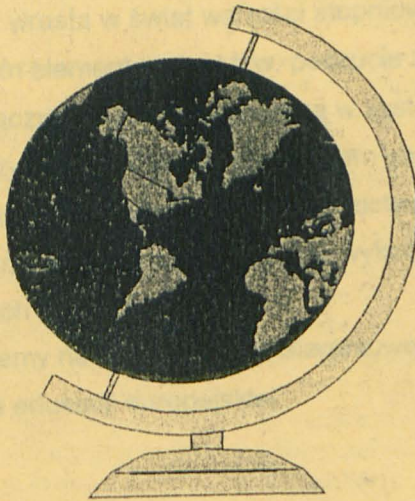
TEMAT I CELE OPERACYJNE	METODY REALIZACJI	FORMY	ZAKRES TREŚCI PROGRAMOWYCH
<p>I dzień</p> <p>Poznajemy okolicę, jej historię i mieszkańców. Czy praca celnika i żołnierza Straży Granicznej jest ważna?</p> <p><u>Uczeń zna:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - historię powstania stadniny koni arabskich, - historię Nepli. <p><u>Uczeń rozumie:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - pojęcie ssak, - pojęcie koniuszy, stajenny, - zakres wykonywanych czynności celnika i żołnierza - cel tworzenia stadniny koni. - Celowość pracy laboranta <p><u>Uczeń potrafi:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - nazwać obiekty znajdujące się w Neplach, - potrafi wyróżnić i nazwać części ciała w budowie konia, - zachować się w miejscach kultury sakralnej. 	<p>Pogadanka, rozmowa kierowana, obserwacja, pokaz</p>	<p>Grupowa, zbiorowa, indywidualna</p>	<p>Miejscowość, życie jej mieszkańców...</p> <p>Poznanie pracy w wybranych zawodach.</p> <p>Obrazy z przeszłości.</p>
<p>II dzień</p> <p>Dlaczego chronimy przyrodę? Jaką rolę w życiu człowieka pełni praca strażaka?</p> <p><u>Uczeń zna:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - numer do Straży Pożarnej, 	<p>Obserwacja, pogadanka, rozmowa kierowana, ćwiczenia praktyczne, pokaz</p>	<p>Indywidualna, zbiorowa i grupowa.</p>	<p>Przyroda w otoczeniu dziecka.</p> <p>Formy ochrony środowiska przyrodniczego w najbliższej okolicy.</p>

BIBLIOTEKA PEDAGOGICZNA
w Białej Podlaskiej
CZYTELNIA

Biuletyn Informacyjno Metodyczny

Nr 2- m a j 2 0 0 3

<ul style="list-style-type: none"> - sposoby gaszenia pożaru, - sposoby spędzania wolnego czasu na świeżym powietrzu, - oznakowanie ścieżki przyrodniczej „Szwajcaria Podlaska”. <p><u>Uczeń rozumie:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - konieczność ochrony środowiska naturalnego, - cel tworzenia szlaków turystycznych i rezerwatów przyrody, - odpowiedzialność pracy strażaka. <p><u>Uczeń potrafi:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - rozpoznawać florę i faunę na danym terenie, - wykorzystać zdobyte wiadomości w życiu codziennym, - nazwać obiekty znajdujące się na ścieżce przyrodniczej, - posługiwać się urządzeniami elektrycznymi, - przestrzegać zasad zachowania się w grupie. 			<p>Poznanie pracy w wybranych zawodach.</p> <p>Rozpoznawanie sygnałów alarmowych o niebezpieczeństwie.</p> <p>Ćwiczenia terenowe, wędrowki piesze.</p> <p>Gry i zabawy ruchowe.</p>
<p>III dzień</p> <p>Przedstawienie i wyrażenie sytuacji inspirowanej porą roku- „Patrzę na lecące bociany”.</p> <p>Przedstawienie plamami walorowymi grupy osób we wspólnej akcji- „Strażacy gaszą pożar”</p>	<p>Pogadanka, rozmowa, ekspresja twórcza</p>	<p>Indywidualna, zbiorowa, grupowa</p>	<p>Obrazy z przeszłości miejscowości.</p> <p>Podobieństwa i różnice między ludźmi, zrozumienie a tolerancja.</p> <p>Działalność plastyczna uczniów.</p> <p>Gry i zabawy ruchowe.</p>

Uczeń zna:

- historię Unitów w Pratulinie,
- zasady sportowej rywalizacji.

Uczeń rozumie:

- różnice wyznaniowe między ludźmi (katolicyzm, prawosławie)

Uczeń potrafi:

- ponosić porażki i cieszyć się ze zwycięstwa,
- wyrazić swoje odczucia w twórczości plastycznej,
- być tolerancyjnym dla innych.

Opis poznawanych miejsc.

Stadnina Koni Czystej Krwi Arabskiej w Janowie Podlaskim.

Siynna na całym świecie stadnina, położona 2 km od centrum osady na obszarze majątku Wygoda. Stadnina została założona w 1817r. z inicjatywy Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych Królestwa Polskiego. Pierwsze konie sprowadzono z Petersburga w 1817r.

Już w połowie XIX wieku konie janowskie odnosiły sukcesy na torze wyścigowym w Warszawie. Za twórcę polskiej hodowli konia arabskiego uważany jest zmarły w 1998r. Andrzej Krzysztalowicz. Na terenie stadniny znajdują się piękne, zabytkowe stajnie. Najstarsze z nich to Zegarowa z 1841r. i Czołowa z 1845r. Obie projektował architekt Henryk Marconi. Cztery następne- dwie murowane: Woroncowska i Wyścigowa oraz dwie murowano-drewniane pochodzą z końca XIX wieku, a kolejne cztery drewniane z początku XX wieku. Na teren stadniny prowadzi murowana brama z 1840r. Cały teren otacza park krajobrazowy z XVIII-XIX wieku. Od 1870r. w Janowie Podlaskim odbywają się coroczne aukcje z udziałem hodowców z całego świata. Sierpniowa gala, Pride of Poland, jest największą na świecie imprezą promocyjno-handlową koni arabskich.

Kukuryki

Wieś przy drodze do towarowego przejścia granicznego. Obecnie pobudowano tu terminal towarowy, który miał rozwiązać problem długich odpraw celnych i zlikwidować długie kolejki samochodów ciężarowych oczekujących na odprawę celną. Podobno tutaj, pomiędzy Kukurykami, a wsią Kuzawka, płynący Bugiem Zygmunt Gloger napotkał „rusałki” zwane „bugowymi topielcami”, o czym pisze w powieści pt. „Dolinami rzek”.

Neple

Wieś położona nad Krzną u jej ujścia do Bugu. W pierwszej połowie XVIII wieku wieś należała do rodziny Niemcewiczów, następnie do Orzeszków i Mierzejewskich. Hrabia Kalist Mierzejewski doprowadził Neple do wielkiego rozkwitu. Wybudował piękny pałac, otoczony przepięknym parkiem. Założył cieplarnię z hodowli Kamelii i zwierzyńiec. Podobno sprowadzał zuby z Puszczy Białowieskiej i hodował bażanty. W 1854r. wielki pożar zniszczył pałac i część parku. Na początku lat 90-tych XIX wieku dobra nepelskie kupił inż. Stanisław Kierbedź, budowniczy pierwszego mostu warszawskiego. Ostatnim właścicielem był prof. Lubomir Dymsha. Dzisiaj możemy jeszcze zobaczyć tzw. Lamus (skarbiec), stojący u wejścia na teren parku. Zachowały się jeszcze resztki wspaniałego parku – rośnie tu około 1100 drzew. Niektóre z nich mają około 120 lat.

Ścieżka Przyrodnicza „Szwajcaria Podlaska”

Ścieżka przyrodnicza, prowadząca przez rezerwat przyrody „Szwajcaria Podlaska” oraz jego najbliższe okolice, ukazuje wielkie bogactwo form i zjawisk jakie przyroda nagromadziła na tak wielkim obszarze. Fizjografia i rzeźba terenu, wyjątkowe walory krajobrazowe, są efektem doniosłych wydarzeń jakie miały tu miejsce w erze lodowcowej. Długość ścieżki wynosi około 3,5 km i podzielona jest na dziesięć przystanków. Oznaczają je dębowe słupki numerowane cyframi rzymskimi z liściem klonu na białym tle.

Z szosy prowadzącej w kierunku Krzyczewa schodzi się drogą polną pomiędzy drzewami w kierunku gospodarstwa, tuż za nim, po około 250 m – na niewielkim wzniesieniu, rozciąga się w kierunku wschodnim szeroka panorama łąk.

Przystanek I

Przewodnim motywem tej rozległej równiny są łąki, z meandrującą w swym naturalnym korycie rzeką Krzną. W tle widoczna jest linia lasów sosnowych i innych zadrzewień. Bogactwo florystyczne i wszechobecna zieleń z bogatą gamą innych kolorów – to typowe cechy biocenozy łąkowych o wysokim stopniu naturalności. Bogactwo tych siedlisk stwarza dogodne warunki bytowania dla ptaków, owadów, płazów i innych.

Przechodzi się ścieżką wzdłuż tarasu nadzalewowego, mając ciągle po prawo meandrującą Krznę i jej równinną dolinę. I po 200 m, w pobliżu słupka granicznego należy się zatrzymać.

Przystanek II

Rezerwat „Szwajcaria Podlaska” został utworzony 25 stycznia 1995 r. Głównym przedmiotem ochrony na terenie rezerwatu są: wyjątkowy krajobraz oraz geomorfologiczne ukształtowanie terenu, stanowiąc ewenement na skalę co najmniej regionalną, urozmaicone, wielogatunkowe i różnowiekowe drzewostany położone na skarpie rzeki Bug, z licznymi drzewami o charakterze pomnikowym oraz dużym udziałem roślin rzadkich i chronionych. Tutaj bytują w swym naturalnym środowisku: **ptaki, wydra, bóbr, żółw błotny, ryby.**

Przechodzi się wąską ścieżką wśród zarośli wierzbowych w kierunku północnym, następnie wspina się po krawędzi wąwozu i na otwartej przestrzeni po około 200 m dochodzi się do następnego przystanku.

Przystanek III

Ten fragment rezerwatu pokryty jest sztucznymi uprawami, które zostały wprowadzone przez leśników w celu zagospodarowania istniejących tu niegdyś nieużytków porolnych. Można zauważyć dysyens jak zaistniał w środowisku naturalnym poprzez wprowadzenie jednogatunkowych upraw dębu, świerka i sosny, poprzez nasadzenia sztuczne. Gdyby nie liczne zabiegi pielęgnacyjne prowadzone przez człowieka na tym dość bogatym siedlisku, te monolityczne uprawy nie miałyby szans przetrwania – zostałyby zagłuszone przez naloży powstałe z samosiewu lub bujną roślinność zielną.

W dalszym ciągu podąża się wąską ścieżką, prowadzącą w kierunku wąwozu i po pokonaniu jego stromizny dociera się, po około 220 m, na rozległą polanę porośniętą pojedynczymi, rozłożystymi dębami. Tu skręca się w lewo, aby znaleźć się u podnóża wąwozu.

Przystanek IV

Jest to środek rezerwatu, miejsce o szczególnych walorach florystycznych. Bogactwo występujących tu roślin charakteryzują m.in. takie gatunki jak: **tawuła wierzbolistna**, **selernica żyłkowana**, **groszek błotny**. Tawuła wierzbolistna inaczej zwana bawoliną jest w rezerwacie swoista sensacją florystyczną, gdyż jest to gatunek notowany dotychczas tylko w Kotlinie Sandomierskiej. Nie ma pewności czy to stanowisko jest pochodzenia naturalnego, czy też jest dziełem człowieka. W stanie naturalnym północna granica zasięgu tego gatunku przebiega znacznie bardziej na południe.

Dolina Bugu stanowi swoistą niszę, gdzie można spotkać liczne gatunki roślin typowe dla południowej i wschodniej Europy. Należą do nich: **oleśnik górski**, **lepiężnik kutnerowaty** i być może bawolina, które dzięki przemieszczaniu się nasion nurtem Bugu przekroczyły granice swego naturalnego występowania. Na uwagę zasługuje obecność licznych porostów, które pokrywają pnie licznie rosnących tu starych drzew.

Następnie przechodzi się około 100 m, otwartą polaną, w kierunku północnym, aby zatrzymać się na pograniczu dwóch zbiorowisk roślinnych: łągu i grądu.

Przystanek V

W kierunku zachodnim, ukryte w zaroślach i szuwarach, znajduje się malownicze starorzecze w postaci jeziora z wyspą nazwaną „Wenecją”. To bogate środowisko jest miejscem bytowania licznej grupy ptaków wodnych. Od lat obserwowana jest tu para **perkozka**.

Jest to jedyne stanowisko tego gatunku na terenie Parku. Obrzeża jeziorka porośnięte są roślinnością typową dla zbiorowisk szuwarowych jak: **kropidło wodne**, **manna mielec**, **jeżogłówka gałęzista**, **turzyca błotna**, **pałka szerokolistna**, **skrzyp bagienny**. Powierzchnia jeziorka pokryta jest w znacznej mierze przez **rzęsę drobną** i **spirodelę wielokorzeniową** oraz miejscami **osokę aloesowatą**. Na wywyższonym fragmencie polanki można spotkać: **rozchodnika sześciorzędowego**, **poziomkę twardawą**, **lepticę tatarską**, **dzwonek boloński** i **pszeniec grzebieniasty**, który jest gatunkiem rzadko występującym w kraju.

Należy udać się dalej w kierunku północnym i idąc wąską ścieżką wśród zarośli, nad brzegiem Bugu, po około 300 m dochodzi się do ostrego zakola rzeki.

Przystanek VI

Łęg stanowi trudnodostępny fragment rezerwatu, pokryty bujną roślinnością. Jest to zbiorowisko rozwijające się na żyznych glebach, w pobliżu rzek, corocznie okresowo zalewane. Zasobność tego siedliska uwarunkowana jest cyklicznym nanoszeniem przez wodę namulów rzecznych. Pionierskim zespołem łęgów są zarośla wiklin nadrzecznych, składające się z krzewiastych wierzb odpornych na częste zalewy takich jak: **wierzba wiciowa**, której towarzyszą nieliczne okazy **wierzby białej**, **klonu jesionolistnego** i **derenia świdwy**. To rzadkie i ginące w skali kraju i Europy zbiorowisko, często występujące jeszcze w dolinie Bugu, przez fitosocjologów określane jest jako **łęg wierzbowo – topolowy**.

Teraz należy udać się w kierunku zachodnim. Wąską miejscami podmokłą ścieżką, dochodzi się po około 300 m do podnóża skarpy. Po stromizmie należy się wspiąć na wierzchołek skarpy, aby znaleźć się na drodze polnej, biegnącej wzdłuż ściany rezerwatu, w kierunku wiaty turystycznej. Mija się stromy, głęboki wąwóz i na wysokości wiaty staje się na krawędzi skarpy, skąd rozciąga się piękny widok na zakole Bugu.

Przystanek VII

Ten piękny krajobraz jest efektem kilkakrotnego przemieszczania dużych mas ziemnych przez czoło posuwającego się od strony Skandynawii lądolodu, jego postojów, oraz cofania się na skutek topnienia lodów. Ostateczne ukształtowanie tego terenu nastąpiło w fazie regresji lodowca, czyli jego zaniku. Na skutek ocieplania się klimatu, monolit zalegającego tu lądolodu, zaczął gwałtownie topnieć. Jego zawartość w postaci głazów, piasków, ilów przetransportowanych z północy przemieszczana przez wodę, powstała w

wyniku topnienia, można dziś obserwować w formie wzgórz kemowych, ozów i wydm. Uwolnione z lodowca ogromne masy wodne, szukając ujścia, wykorzystywały ówczesną konfigurację terenu i ciągle zasilane przez topniejący lądolód utworzyły system wododziałów prowadzący ku Morzu Czarnemu. Po całkowitym zaniku lodowca, gdy uległ zachwianiu bilans wodny, masy wód ze zlewni Morza Czarnego przełały się przez pas wzniesień moreny czołowej, drażąc w nim trasę, którą dziś podziwia się jako dolinę Bugu. Obszar, gdzie dokonano się przełamanie nosi nazwę „Podlaski Przełom Bugu”.

Od wiaty turystycznej wraca się drogą wiodącą wzdłuż ściany rezerwatu, mijając czołg stojący na cokole, przecina szosę asfaltową i polną drogą, w kierunku zachodnim należy się kierować na szczyt pagórka górującego nad okolicą (około 1 m).

Przystanek VIII

Na krawędzi wyrobiska żwiru stoi wyciosany z granitu krzyż, na którego płaszczyźnie można dostrzec zarysy wykutej twarzy. Brak jest pewnych informacji co do okresu autorstwa i przeznaczenia tego rodzaju krzyży spotkanych na Podlasiu. Z dostępnych źródeł można tylko domniemywać, iż pochodzą one z okresu przedchrześcijańskiego i związane są z jakimś kultem pogańskim. Są też wersje, które mówią o ich dziękczynnym lub pokutnym pochodzeniu. Być może upamiętniają one obecność w tym miejscu jakiejś znacznej osoby lub są po prostu swoistym znakiem drogowym. Z tego miejsca rozciąga się piękny widok na dolinę Krzny. Jest to również wspaniały punkt obserwacji ptaków, a szczególnie czapli, które często przelatują w kierunku rezerwatu ” Czapli Stóg” w celu karmienia młodych. Ten rezerwat ornitologiczny jest jedyną na terenie Polski kolonią czapli siwej liczącą ok. 100 gniazd.

Powraca się następnie do Nepli, kierując się na południe drogą polną, prowadzącą do szosy asfaltowej , za którą mieści się ośrodek wypoczynkowy „ADAD”(około 900 m).

Przystanek IX

Korzystając z gościnności Ośrodka można zwiedzić piękny XIX- wieczny park z licznymi ciekawymi drzewami i krzewami oraz pozostałościami zabudowy dworskiej. Dzięki botanicznym zamiłowaniom obecnego właściciela Ośrodka, powstały opisy poszczególnych gatunków drzew występujących w parku, ponadto wielką jego ambicją jest utworzenie, małego choćby, ogrodu botanicznego, dającego przegląd roślin rzadkich i ginących z tego terenu. Poznać również można ciekawą historię Nepli związaną z osobami cara Aleksandra I, Juliana Ursyna Niemcewicza i Stanisława Kierbedzia.

Pratulín

Wiesń nadbużańska położona przy drodze Terespol- Janów Podlaski. Istnieje od 1478 r., pierwotnie nosiła nazwę **Hornowo**. Obecna nazwa pochodzi z 1754 r. i wywodzi się od łacińskiego słowa „**prata**”- łąka. W 1754 r. osada otrzymała prawa miejskie. Już w XVI w. istniał tu kościół, który od 1678 r. stał się kościołem parafialnym. Nowy kościół wzniesiono w 1838 r. Po uchwaleniu unii brzeskiej, obok kościoła postawiono drewnianą cerkiew unicką, którą przebudowano w 1852 r. To właśnie przy nowej cerkwi w 1874 r., rozegrały się wydarzenia, które spowodowały, że Pratulín stał się symbolem męczeńskiej śmierci podlaskich unitów. Podczas pogromu pratulínskich unitów zginęło 13 osób. Ich proces beatyfikacji rozpoczął w 1932 r. **biskup Przeździecki**. **W 1997 r. papież Jan Paweł II zakończył proces kanonizacji i uznał Unitów Podlaskich za świętych**. Szczątki męczenników znajdują się w kościele parafialnym w Pratulínie. Kościół pod wezwaniem św. Piotra i Pawła został zbudowany w 1838 r. w stylu klasycystycznym z fundacji hr. **Tomasza Mostowskiego**. W wyposażeniu kościoła na szczególną uwagę zasługuje XVII-wieczna Matki Boskiej malowana na blasze. Znajdują się tu również obrazy przedstawiające masakrę unitów. Niedaleko kościoła stoi pomnik męczenników, na tablicy widnieją nazwiska pomordowanych. Za wsią, w kierunku zachodnim, w lesie znajduje się mały cmentarzyk, na którym do 1990 r. pochowani byli zamordowani unicy. Obok kościoła warto zobaczyć neogotycką kaplicę grobową Wierusz- Kowalskich z 1870 r. Jak świadczą stare dokumenty, w Pratulínie był niegdyś zamek obronny- miejsce, w którym się znajdował, miejscowa ludność nazywa „**palienowszczyzną**”

Literatura

1. S. Arasymowicz, W. Duklewski, W. Grabowski, A. Jurzyk, A. Kasprzyk „Biała Podlaska i południowe Podlasie”, Biała Podlaska 1999
2. A. Mironiuk „Dokąd w wolną sobotę i niedzielę?” poradnik turystyczny, Wojewódzki Ośrodek Informacji Turystycznej w Lublinie
3. Dyrekcja Parku Krajobrazowego „Podlaski Przełom Bugu”, „Ścieżka przyrodniczo- dydaktyczna Szwajcaria Podlaska”, Janów Podlaski 2000
4. A. Kasprzyk „Biała Podlaska i okolice”
5. Ziemia Bialska. Turystyka i Rekreacja, MERITUM s.c.
6. Album „Gmina Terespol”, Express Press Urząd Gminy Terespol
7. B. Czapska-Danilkiewicz „Przyrodnicza charakterystyka Nadbużańskiego Szlaku Pieszego na odcinku Włodawa-Kózki”, Podlaski Kwartalnik Kulturalny Nr 2, 3/4 2002

„Zielona szkoła” jako niekonwencjonalna metoda w nauczaniu.

Szkoła nie musi być stacjonarna w sensie swoich działań dydaktycznych i wychowawczych. Ze względu na szereg potrzeb i oczekiwań dziecięcych może być szkołą „w drodze”. Wyjście pracy dydaktyczno-wychowawczej poza obręb tradycyjnej organizacji życia szkolnego powoduje autentyczne i nieustanne wiązanie teorii z praktyką.

Program nauczania podkreśla, jak nieodłączną i ważną częścią procesu dydaktycznego w szkole są zajęcia w terenie. W naturalnych warunkach dziecko może obserwować całość środowiska. Obserwacje pozwalają poznawać prawdę o życiu przyrody. Zjawiska przyrody mimo woli przyciągają uwagę dziecka. Różnorodne i systematycznie prowadzone zajęcia w terenie rozwijają zdolność koncentrowania uwagi i skupiania się. Przebywanie na świeżym powietrzu ma dodatkowe zalety – sprzyja dotlenianiu organizmu dziecka.

Powstające w trakcie zajęć sytuacje edukacyjne sprzyjają nauczaniu zintegrowanemu, dzięki czemu łatwiej jest rozwiązywać konkretne problemy z funkcjonowaniem przyrody. Podczas pobytu w „zielonej szkole” dzieci poznają gatunki flory i fauny, obserwują zjawiska zachodzące w przyrodzie, pracę mieszkańców na danym terenie. Dzieci zapamiętują ogromną liczbę informacji dostarczanych przez otaczające środowisko.

Takie zajęcia spełniają ważną rolę w procesie wychowawczym, ponieważ bardziej od innych form pracy z uczniem wielostronnie aktywizują go. Pobyt w „zielonej szkole” stwarza dodatkowo korzystną sytuację wychowawczą, ułatwiającą bezpośredni kontakt nauczyciela z uczniem. Podczas zajęć w terenie rzadko pojawiają się trudności natury wychowawczej. Dominuje naturalne zdyscyplinowanie, umiejętne współuczestniczenie w realizacji zadań. Ważną rolę odgrywają rodzice. Oprócz sprawowania opieki nad dziećmi są włączeni do różnych działań wychowawczych. Wspólny pobyt to doskonałe źródło informacji o relacjach: rodzic – dziecko; dziecko – dziecko.

Pobyt w „zielonej szkole” dostarcza dzieciom wiele radości, niezapomnianych wrażeń a jednocześnie pozwala na zdobycie wiedzy.

Zachęcam do korzystania z tej formy edukacji, wychowania i czynnego wypoczynku.

Opracowała:
Lilianna Wilczek
nauczyciel Szkoły Podstawowej Nr 5

SCENARIUSZ ZAJĘCIA DLA 6-LATKÓW NA TEMAT „MOJA MAŁA OJCZYZNA”

TEMAT: „Moja mała ojczyzna” – zabawy twórcze przybliżające dzieciom
nasze miasto – Białą Podlaskę.

CELE OGÓLNE:

- Zapoznanie z legendami charakterystycznymi dla danego regionu.
- Poznanie miejscowych zabytków i niektórych miejsc użyteczności publicznej.
- Rozumienie znaczenia i utożsamianie swojego miasta z „Małą ojczyzną”.

CELE OPERACYJNE: (dziecko ...)

- Zna legendę o początkach Białej na Podlasiu.
- Zna zabytki i miejsca użyteczności publicznej w swoim mieście.
- Rozumie pojęcie „Mała ojczyzna”.
- Dostrzega zmiany w najbliższym otoczeniu.

ŚRODKI WSPOMAGAJĄCE DZIAŁANIA:

„Podlaski Kwartalnik Kulturalny 3-4/1999”, kaseta magnetofonowa, widokówki z Białą Podlaską, plan miasta Białą Podlaską.

PRZEBIEG ZAJĘCIA:

1. Powitanie

Dzieci wymyślają różne formy powitań w parach np. witają się nasze nogi, palce, brzuszki, głowy.

2. *„Burza mózgów” na temat „Moja mała ojczyzna”*

Każda propozycja określenia pojęcia „Moja mała ojczyzna” zaproponowana przez dzieci zostaje zapisana przez nauczycielkę na tablicy. Następnie dzieci wspólnie z nauczycielką weryfikują odpowiedzi i wybierają najtrafniejsze.

3. *Legenda o początkach Białej na Podlasiu (Podlaski Kwartalnik Kulturalny 3-4/1999)*

Rozmawiamy na temat legendy i szukamy odpowiedzi na pytanie – „Jak mogłoby się nazywać nasze miasto, gdyby dawno temu nie żyła tu Biała Pani?”

4. *Plan miasta Białej Podlaskiej*

Dzieci wspólnie z nauczycielką odnajdują na planie miasta ulice, na których mieszkają oraz inne dobrze im znane miejsca.

5. *Taniec „Polka Podlaska”*

Dzieci utrwalają krok podstawowy polki.

6. *Zabawa oparta na analogii personalnej „Jestem mieszkańcem Białej Podlaskiej”*

Dzielimy dzieci na cztery zespoły odliczaniem 1-4, jedyńki tworzą jeden zespół, dwójki – drugi itd. Zespoły wybierają miejsca do pracy.

Uświadamiamy dzieciom, że są równoprawnymi mieszkańcami naszego miasta, mogą współtworzyć jego rzeczywistość, wypowiadać się na tematy związane z jego życiem.

Każdy zespół losuje zadanie; należy uzupełnić przeczytane przez nauczycielkę zdania, pomysł każdego członka zespołu jest dobry.

- Nasze miasto jest .....
- Gdybym mógł to zmieniłbym w naszym mieście .....
- Gdybym był prezydentem Białej Podlaskiej to .....
- Mieszkańcy Białej Podlaskiej są .....

7. Zabawa skojarzeniowa „Worek z widokówkami”

Każde dziecko losuje kartę pocztową dotyczącą naszego miasta (zabytki, herb, panoramy ulic itp.).

Zadaniem każdego dziecka jest opisać, co przedstawia kartka nie używając nazwy tego miejsca lub rzeczy, pozostałe dzieci starają się odgadnąć.

Wszystkie prawidłowe odpowiedzi nagradzamy brawami.

Na koniec możemy zaprosić dzieci na spacer po mieście odwiedzając wybrane miejsca, o których mówiliśmy w czasie zajęć.

Ponieważ zajęcie jest dosyć długie można pominąć niektóre jego elementy. Jestem jednak przekonana, że dzieci będą aktywnie w nim uczestniczyć i zaskoczą Was swoją pomysłowością i spojrzeniem na „Naszą małą ojczyznę”.

Opracowała:

Anna Oleszczuk

nauczyciel Przedszkola Samorządowego Nr 3

Scenariusz lekcji języka polskiego w klasie piątej.

TEMAT: Piękno ziemi podlaskiej słowem malowane-
na podstawie wiersza W. Sadowskiej „Podlasie”.

Czas lekcji: 90 minut

Cele

uczeń:

- czyta tekst ze zrozumieniem
- wskazuje adresata wypowiedzi
- konkretyzuje osobę mówiącą w wierszu
- nazywa środki poetyckie
- określa rolę środków poetyckich w utworze
- wskazuje wyrazy i związki wyrazowe nazywające uczucia
- nazywa uczucia
- uzasadnia swoje stanowisko, argumentuje
- korzysta ze słownika frazeologicznego i słownika języka polskiego

Metody pracy: praca z tekstem, problemowa, pogadanka

Formy pracy: praca grupowa, indywidualna

Pomoce dydaktyczne:

- tekst wiersza W. Sadowskiej „Podlasie” z antologii: „Igliwia smak”
- gazetka, „Piękno ziemi podlaskiej”
- kasetka z nagraniem muzyki F. Chopina
- tablice ilustrujące wiadomości z teorii literatury(środki poetyckie)
- album „Podlaski przełom Bugu”
- słownik frazeologiczny, słownik języka polskiego
- karty pracy ucznia

Praca domowa:

1. Najpiękniejszy zakątek mojego miasta – opis poetycki lub list do kolegi zawierający opis.
2. Praca dla chętnych: Przygotuj prezentację multimedialną „Piękno ziemi rodzinnej”. Wykorzystaj utwory poetyckie z antologii „Igliwia smak”.

ETAPY LEKCJI	PRZEBIEG LEKCJI	UMIĘJĘTNOŚCI KLUCZOWE	UWAGI
1	2	3	4
ZAANGAŻOWANIE	<p>1. „Piękno ziemi podlaskiej oczyma poetów” – prezentacja wybranych fragmentów wierszy o Podlasiu.</p> <p>2. Podział klasy na zespoły:</p> <p>a) uczniowie dopisują synonimy do wyrazów: piękna(ziemia) – ..... ziemia – .....</p> <p>b) uczniowie wyjaśniają znaczenie frazeologizmów: - ziemia mlekiem i miodem płynąca - ziemia obiecana - ziemia-matka - poruszyć niebo i ziemię - mocno stąpać po ziemi;</p> <p>c) uczniowie wyjaśniają znaczenie wyrażenia „Moja mała ojczyzna”, odszukując przenośne znaczenie rzeczownika: ojczyzna;</p> <p>d) uczniowie odmieniają w l. poj. wyrażenia „Moja mała ojczyzna”, oddzielają temat od końcówek;</p>	☐ zaangażowanie zespołu klasowego ☐ komunikowanie: uczeń – nauczyciel i uczeń – uczniowie ☐ zorganizowanie zespołów i ustalenie zasad współdziałania grupy ☐ komunikowanie uczeń – uczeń	<p>Uczniowie na tle nastrojowej muzyki pięknie czytają przygotowane fragmenty wierszy o Podlasiu. Po prezentacji uczniowie krótko uzasadniają swój wybór.</p>
PREZENTACJA	<p>Przedstawiciele grup prezentują wyniki pracy zespołów.</p>	☐ komunikowanie się klasa – nauczyciel	<p>Zwrócenie uwagi na dosłowne i przenośne znaczenie związków wyrazowych.</p>

<p style="text-align: center;">ZAANGAŻOWANIE</p>	<p>1. Odczytanie wiersza „Podlasie” W. Sadowskiej przez nauczyciela – uczniowie zwracają uwagę na adresata wypowiedzi.</p> <p>2. Uczniowie wskazują elementy krajobrazu ziemi podlaskiej (rzeczowniki) – na podstawie wiersza.</p>	<p>☐ planowanie i organizowanie uczenia się</p> <p>☐ efektywne współdziałanie</p>	<p>Wykorzystanie wiersza W. Sadowskiej „Podlasie” z antologii „Igliwia smak”.</p> <p>Uczniowie dopisują rzeczowniki (zad. 1 – Karta pracy ucznia)</p>
<p style="text-align: center;">BADANIE</p>	<p>1. Zapis tematu lekcji: Piękno ziemi podlaskiej słowem malowane – na podstawie wiersza W. Sadowskiej „Podlasie”.</p> <p>2. Nawiązanie do tematu: Jak o ziemi podlaskiej mówi poetka? Jak słowem maluje jej piękno?</p> <p>3. Analiza środków poetyckich (nazwanie i przykłady) – podział klasy na grupy. Uczniowie nazywają środki poetyckie zastosowane w podanych fragmentach i określają ich rolę w wierszu:</p> <p>a) „ziemio zielona” „ziemio rodzinna” „czuła matka” „kaliny czerwone”</p> <p>b) „(ziemio)... ubierasz się w zboża łany” „wioski swoje otulasz lasami” „kobierce kaczeńcem ubrane” „muzykę ptaszętom wiosna napisała”</p> <p>c) „Ty wioski swoje otulasz lasami Jak czuła matka dziatki swe rodzone” „...i jak kwiat maku do ciebie zakwitam”</p>	<p>☐ skuteczne komunikowanie się</p> <p>☐ rozwiązywanie problemów w sposób twórczy</p> <p>☐ wnioskowanie (rola środków poetyckich)</p>	<p>Uczniowie, uzasadniając wypowiedź, czytają fragmenty utworu.</p> <p>Uczniowie nazywają środki poetyckie i określają ich rolę w utworze.</p>

Scenariusz lekcji języka polskiego w klasie V.

TEMAT: „... *Wtedy winowajca stał się bocianem...*” – na podstawie legendy M.Kasterskiej „Bocian”.

Zajęcia są realizacją programu autorskiego do ścieżki edukacyjnej – „**DZIEDZICTWO KULTUROWE W REGIONIE**”.

Lekcje przeprowadzono po omówieniu działu poświęconego legendom i spotkaniu z gawędziarzem. Miały na celu zapoznanie uczniów z legendą podlaską w kontekście legend dotychczas poznanych.

Czas lekcji: 90 minut

Cele:

- uczeń czyta tekst ze zrozumieniem,
- uczeń potrafi wskazać elementy świata przedstawionego,
- uczeń umie uporządkować wydarzenia (w formie planów),
- uczeń rozpoznaje motyw wędrowny w różnych tekstach literackich,
- uczeń wskazuje i nazywa cechy bohatera literackiego,
- uczeń potrafi oceniać postać literacką,
- uczeń redaguje krótką wypowiedź,
- uczeń umie uzasadnić swoje stanowisko oceniając postać literacką,
- uczeń potrafi korzystać ze słownika j.polskiego, frazeologicznego, wyrazów bliskoznacznych,
- uczeń redaguje notatkę, korzystając z różnych źródeł.

Metody pracy: praca z tekstem, elementy dramy, problemowa, pogadanka.

Formy pracy: praca w zespołach, indywidualna.

Pomoce dydaktyczne:

- tekst legendy M.Kasterskiej (w tłum.Ks.R.Soszyńskiego) „Bocian” ze zbioru „*LEGENDY PODLASKIE*”
- gazetki tematyczne: „*LEGENDY PODLASKIE*”, „*BOCIAN PTAK CHRONIONY*”,
- słowniki: „Słownik języka polskiego”, „Słownik wyrazów bliskoznacznych”, „Słownik frazeologiczny”, „Słownik mitów i tradycji kultury”,
- reprodukcja obrazu J.Chełmońskiego „*LECĄCE BOCIANY*”
- nagranie Vivaldiego „*CZTERY PORY ROKU – WIOSNA*”
- Teksty: C.K.Norwid „*MOJA PIOSNKA*” (frag.), J.Stowacki „*HYMN O ZACHODZIE SŁOŃCA*” (frag.), M.Konopnicka „*BOCIAN*” (frag.) A.Mickiewicz „*PAN TADEUSZ*” (frag.).

PRZEBIEG LEKCJI

ETAPY LEKCJI	PRZEBIEG LEKCJI	UMIĘTNOŚCI KLUCZOWE	UWAGI
1	2	3	4
ZAAANGAŻOWANIE	<p>Nawiązanie do pracy domowej.</p> <p>1. Podział klasy na 4 zespoły:</p> <p>a) uczniowie odmieniają rzeczownik "bocian" (w liczbie pojedynczej i w liczbie mnogiej), oddzielają temat od końcówki - grupa I,</p> <p>b) dopisują wyrazy pokrewne do rzeczowników: "bocian", "gniazdo" oraz skojarzenia z tymi wyrazami - grupa II,</p> <p>c) gromadzą związki wyrazowe, korzystając z hasła "bocian" w słowniku frazeologicznym (zwroty, wyrażenia, znaczenia przenośne) - grupa III, wyjaśniają związki wyrazowe: "bocianie gniazdo", "bocianie prawo"- na podstawie "Słownika mitów i tradycji kultury" W. Kopalińskiego - grupa IV.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Zaangażowanie zespołu klasowego. ➤ Komunikowanie: uczeń - nauczyciel i uczeń - uczniowie. ➤ Zorganizowanie zespołów i ustalenie zasad współdziałania grupy. ➤ Komunikowanie uczeń - uczeń. 	<p>Uczniowie, w ramach pracy domowej, mieli za zadanie sporządzić notatkę o bocianie - z wykorzystaniem różnych źródeł informacji. Uzupełnieniem wiadomości jest gazetka: BOCIAN - PTAK CHRONIONY.</p>
PREZENTACJA	<p>Przedstawiciele grup prezentują wyniki pracy zespołów.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Komunikowanie się klasa - nauczyciel. 	<p>Zwrócenie uwagi na dosłowne i przenośne znaczenia związków wyrazowych.</p>
ZAAANGAŻOWANIE	<p>1. Odczytanie tekstu przez nauczyciela - uczniowie zwracają uwagę na elementy świata przedstawionego. Czas i miejsce wydarzeń, bohaterów, wydarzenia.</p> <p>2. Odczytanie fragmentów legendy dotyczących elementów świata przedstawionego w utworze.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Planowanie i organizowanie uczenia się. ➤ Efektywne współdziałanie. 	<p>Uczniowie zapoznali się z treścią legendy "Bocian" w domu. Wykorzystanie fragmentu legendy "Bocian" ze zbioru "Legendy podlaskie" M. Kasterskiej.</p>

<p style="text-align: center;">BADANIE</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zapis tematu lekcji. 2. Analiza elementów świata przedstawionego: <ol style="list-style-type: none"> a) czas i miejsce wydarzeń, b) bohaterowie. 3. Podział klasy na zespoły i przydział zadań grupom: <ol style="list-style-type: none"> a) uporządkujcie wydarzenia chronologicznie, korzystając z rozsypanki, b) zaznaczcie w tekście fragmenty charakteryzujące bohaterów, c) dopiszcie wyrazy oceniające postacie legendy, 4. Układanie "słoneczek" z wyrazów oceniających postacie legendy. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Skuteczne komunikowanie się. ✓ Rozwiązywanie problemów w sposób twórczy. 	<p>W czasie układania "słoneczek" - uczniowie zwracają uwagę na najdłuższe "promienie".</p>
<p style="text-align: center;">PRZEKSZTAŁCENIE</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Postawienie problemu: "Czy zasłużył na karę, człowiek dobry, ale ciekawy ...?" 2. Przygotowanie do sądu nad postacią - przydzielenie zadań grupom: <ol style="list-style-type: none"> a) przygotujcie argumenty broniące bohatera (argumenty obrony), b) przygotujcie argumenty oskarżające bohatera (argumenty oskarżenia), c) po wysłuchaniu argumentów obydwu stron podejmijcie decyzję: czy bohater zasłużył na karę? 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Dyskusja w zespołach. ✓ Planowanie. ✓ Efektywne współdziałanie w zespołach. 	<p>III grupa wcześniej stara się przewidzieć argumenty obrony - zastanawia się nad decyzją, którą podejmuje jednak dopiero po wysłuchaniu przedstawicieli grupy I grupy II.</p>

<p style="text-align: center;">PREZENTACJA (20 minut)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prezentacja prac (tezy i argumenty) przygotowanych przez zespoły. 2. Podsumowanie - odpowiedź na pytanie: Czy bohater zasłużył na karę? - zapis w zeszytcie. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Odpowiedzialność za sposób rozwiązywania i przedstawienia rezultatów pracy. ✓ Skuteczne porozumiewanie się. ✓ Argumentowanie, obrona swojego stanowiska. 	
<p style="text-align: center;">REFLEKSJA</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ocena przebiegu zajęć i samoocena uczniów. 2. Ewaluacja - metoda niedokończonego zadania: poznany utwór pt. "Bocian" jest legendą, ponieważ .... 3. Zwrócenie uwagi na motyw bociana w malarstwie i literaturze polskiej: <ol style="list-style-type: none"> a) przypomnienie znaczenia słowa: motyw (motyw wędrowny), b) zaprezentowanie przez ucznia (asystenta) przygotowanych fragmentów literackich, w których występuje ww. motyw, c) prezentacja reprodukcji obrazu J. Chełmońskiego "Lecące bociany". 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Obiektywna ocena siebie, satysfakcja z efektów pracy. 	<p>Każdy uczeń określi udział w pracy zespołu zaznaczając na karcie plusy (od 1 do 5).</p> <p>Przy wyjaśnianiu słowa "motyw" uczniowie mogą sięgnąć do "Słownika terminów literackich".</p> <p>Wśród prezentowanych fragmentów utworów literackich znajdzie się:</p> <p>"Moja piosnka" C.K. Norwida, "Hymn o zachodzie słońca" J. Słowackiego, "Bocian" M. Konopnickiej, "Pan Tadeusz" A. Mickiewicza.</p> <p>Ww. utwory zastaną zaprezentowane na tle muzyki "Cztery pory roku -Wiosna" Vivaldiego.</p>

PRACA DOMOWA - do wyboru (zróżnicowany stopień trudności zadań)

1. Wykonaj ilustracje do poznanej na lekcji legendy (dowolną techniką plastyczną).
2. Zapisz mowę obrońcy lub oskarżyciela (wystąpienie w sądzie) "człowieka dobrego, ale ciekawego..."

Opracowała:
Barbara Wojarnik
nauczyciel Szkoły Podst.Nr 9

DOŻYNKI

Zwyczaje i obrzędy ludowe towarzyszą nam już od wieków. Choć zmieniały się wraz z upływem czasu - ciągle są żywe i potrzebne ludziom. Dostarczają zarówno dzieciom, jak i dorosłym wiele radości, wzruszeń, niezwykłych przeżyć, są świadectwem łączących nas więzi, naszej odrębności, a także świadczą o naszym przywiązaniu do swojej historii i tradycji.

Zapoznanie z tradycją dzieci sześciolatek – to jedno z głównych zadań wybranych przeze mnie w pracy z dziećmi. Dlatego też oprócz licznych uroczystości związanych ze świętami, od kilku lat organizuję we wrześniu dożynki dla dzieci i rodziców. Przygotowując je staram się zachować jak najwięcej elementów ludowych.

Dożynki mogą przygotować sześciolatki dla pozostałych grup w przedszkolu, jak również może to być uroczystość integracyjna dla dzieci i rodziców danej grupy.

A oto proponowany przeze mnie przebieg uroczystości dożynkowych:

1. Przywitanie przez dzieci zaproszonych gości i rodziców.

Na środku sali przygotowany stół, zaścielony białym obrusem, na tacach, w koszach owoce i warzywa.

Na uroczystość zapraszamy dyrektora szkoły, czy przedszkola, którzy pełnią obowiązki gospodarzy dożynek. Na początku uroczystości stoją obok stołu.

- Wszystkie dzieci, a przynajmniej czworo (dwie dziewczynki i dwóch chłopców) przebrane są w regionalne, podlaskie stroje ludowe. Dwoje dzieci trzyma na tacy chleb, a dwoje wspólnie wykonany przez wszystkie dzieci wieniec dożynkowy.

Recytują wiersz:

*„Nad wrześniowym jasnym niebem,
zapachniało świeżym chlebem.
Najwspanialszym darem lata,
Najpiękniejszą wonią świata.*

2. Wręczenie wieńca dożynkowego gospodarzom dożynek.

Wszystkie dzieci idą powoli w kierunku stołu, śpiewając pieśń „Plon niesiemy plon”, a następnie dzieci niosące chleb i wieniec podchodzą do „gospodarzy” dożynek:

- I dziewczynka: Pani dyrektor, panie dyrektorze!
„Chcemy przekazać wam ten bochen chleba,
owoc ciężkiej pracy wielu ludzi,
wierzymy, że nigdy nam go nie zabraknie.
- I chłopiec: Nasi gospodarze, otwierajcie wrota,
do chleba dodaliśmy wieniec ze szczerego złota.

- II dziewczynka: Skąd się chleb na stole wziął?
Jakie dary jesień niesie?
- II chłopiec: Odpowiedź gotową już mamy,
Na nasz program zapraszamy.
Chcemy byście radzi byli i przyjemnie czas spędzili.
- Dzieci wręczają chleb i wieniec „gospodarzom dożynek”
- Dyrektor dziękuje dzieciom za chleb i wieniec

3. Część artystyczna w wykonaniu dzieci

- Narrator, lub nauczyciel prowadzący uroczystość:

Poszła mała Dominika

Do sklepiku kupić chleba.

Chleb – to jest nasz skarb codzienny

Co więc wiedzieć o nim trzeba.

Myśli mała Dominika

Skąd się bierze taki chlebek?

Dominika: Już wiem! Piekarz go wypieka

Ale z czego, tego nie wiem.....

- Przedstawienie Wandy Chotomskiej pt. „Teatrzyk dożynekowy”¹

Występują: Piekarz, Młynarz, Żniwiarz, Dzieci

- Inscenizacja piosenki „Skąd się bierze chleb” słowa i muzyka
A. Jędrzejewską - Stachura

- Przedstawienie Wandy Chotomskiej „Plon niesiemy plon”

Występują: dwa ogórki, pomidor, trzy rogaliki, bułka paryska, cebula, trzy makówki, dwie dziewczynki, trzech chłopców.

4. Dzielenie się chlebem

Gospodarze dożynek dzielą się ze wszystkimi uczestnikami chlebem przy melodii piosenki „Chleb i sól”.

5. Zabawy ruchowe i tańce integracyjne.

Jeżeli dożynki są organizowane dla dzieci z całego przedszkola, wówczas włączamy do wspólnej zabawy wszystkie dzieci.

- Zabawa ruchowa z piosenką „Jabłko”
- „Jarzębinowa piosenka”
- „Mało nas do pieczenia chleba”
- Zabawa klanzowa „Ciasto” – przy muzyce dzieci naśladowują kolejne etapy pieczenia ciasta.

6. Zagadki – skojarzenia muzyczne

Jest to zabawa dla dzieci i rodziców. Zadaniem jest odgadnąć tytuł piosenki i zaśpiewać ją. Uczestnicy podzieleni są na dwa zespoły: np. jabłuszka czerwone i żółte (można rozdać jabłuszka na powitanie). Za każdą prawidłową odpowiedź

¹ Piaścik H.: „Nasz teatrzyk. Wybór”. Nasza Księgarnia Warszawa 1982

zespół otrzymuje kłos w nagrodę. Po zakończeniu konkursu, liczymy liczbę kłosów.

- Zagadki słowne – las – piosenka „Sokoły”
    - woda – „Cicha woda”
    - jarzębina – „Czerwone korale”
    - pole - „Ściernisko”

  - Zagadki ilustracje – dziewczynka – piosenka „Szła dziewczeczka do laseczka”
    - jagody – „Czerwone jagody”
    - drzewo – „Powiedz”
    - płonący las – „Płoną góry, płoną lasy”
    -

  - Zagadki instrumentalne - piosenka „Marchewkowe pole”
    - „Pomaluj mój świat”
    - „Kasztany”
    - „Ciemna nocka”
7. Tańce przy muzyce np. „Kaczuszki” „Walczyk” „Pociąg”
8. Poczęstunek przygotowany z darów jesieni

Opracowała:

Teresa Kryśko

nauczyciel Szkoły Podstawowej Nr 9

MIEJSCA BLISKIE I NIEZWYKŁE POŁUDNIOWEGO PODLASIA

Poziom nauczania: liceum ogólnokształcące

Przedmioty: biologia, historia

SCENARIUSZ JEDNODNIOWEJ WYCIECZKI

Szkoła ma pomóc młodemu człowiekowi odpowiedzieć na dwa pytania : „ Kim jestem? ” i „ Jak mam żyć? ”. Zagadnieniem podstawowym jest tu poczucie zakorzenienia. Nie ma zakorzenienia bez przeszłości, nie ma bez środowiska naturalnego, bez poczucia przynależności do konkretnego miejsca. Wychodząc naprzeciw tym zadaniom, nauczycielki biologii i historii podjęły próbę wspólnej realizacji elementów edukacji regionalnej i ekologicznej. Rozpoczęły, trwającą miesiąc, pracę nad projektem „ Miejsca bliskie i niezwykle naszego regionu”. Efektem projektu było przygotowanie i przeprowadzenie wycieczki krajoznawczej, czyli tej formy zajęć dydaktyczno-wychowawczych, która zapewnia obserwację bezpośrednią w terenie. Opisana wycieczka zorganizowana była dla uczniów II klasy liceum o profilu biologiczno-chemicznym w maju 2001r.

ZAKŁADANE CELE

- Pogłębienie wiedzy o własnym regionie,
- Poznanie specyfiki oraz walorów przyrodniczych i kulturowych regionu,
- Pokazanie historycznego polsko-ruskiego pogranicza etnicznego,
- Umacnianie emocjonalnego związku z regionem,
- Popularyzacja krajoznawstwa i turystyki, które jako doskonałe formy aktywnego wypoczynku odgrywają ogromną rolę wychowawczą,
- Rozwijanie aktywności poznawczej uczniów,
- Szerzenie idei ochrony środowiska przyrodniczego.

OSIĄGNIĘCIA UCZNIÓW

Po zakończeniu projektu uczeń potrafi:

- szukać źródeł informacji o własnym regionie,
- zaprezentować wiedzę przyrodniczej, historycznej, geograficznej o własnym regionie,
- ukazać specyfikę i walory regionu nadbużańskiego
- dostrzec własne „korzenie”,
- prowadzić obserwację na podstawie pisemnej instrukcji (karta pracy),

METODY

- obserwacja bezpośrednia,
- ćwiczenia w terenie,
- praca pod kierunkiem

FORMY PRACY

- grupowa

ŚRODKI DYDAKTYCZNE

- karta pracy dla każdej grupy,
- przewodniki, mapy, foldery dotyczące Południowego Podlasia, Podlaskiego Przełomu Bugu
- przewodniki do rozpoznawania roślin, atlasy

PRZEBIEG ZAJĘĆ

Faza wstępna (przed wyjazdem w teren):

1. Przedstawienie tematu i celów projektu.

1. Wspólne zgromadzenie różnych opracowań, folderów, przewodników i map dotyczących regionu.

2. Wspólne opracowanie trasy wycieczki. Wybrano miejsca położone w Parku Krajobrazowym „Podlaski Przełom Bugu” : Szwajcaria Podlaska – Krzyczew – Zaczopki – Bubel Stary – Rezerwat Zabuże – Mierzvice – Kózki (miejscowości mniej znane i blisko położone).

3. Wyszukiwanie oraz opracowanie przez wybranych uczniów informacji o Południowym Podlasiu i regionie nadburzańskim oraz znajdujących się tam obiektach zabytkowych i przyrodniczych.

4. Wybranie spośród uczniów 2 przewodników wycieczki, odpowiedzialnych za część historyczną i przyrodniczą.

5. Wybranie uczniów dokumentujących wycieczkę.

6. Wybranie uczniów odpowiedzialnych za przygotowanie ogniska w Kózkach.

7. Opracowanie przez nauczycielki kart pracy.

Faza realizacyjna (wycieczka):

1. Wyjazd w teren ok. godz.8. Przejazd autokarem do Nepli. Postój w ośrodku wypoczynkowym „ADAD”.
  - a) Uczniowie- przewodnicy prezentują przygotowane, ogólne informacje o regionie.
  - b) Podział klasy na zespoły (5-6 osobowe) i wytypowanie liderów grup.
  - c) Omówienie zadań, które uczniowie będą wykonywali na poszczególnych etapach wycieczki. Rozdanie kart pracy.
  - d) Przypomnienie zasad bezpieczeństwa i zachowania się w terenie.
2. Etap I – Szwajcaria Podlaska
Z Nepli udajemy się do Szwajcarii Podlaskiej; do rezerwatu wchodzimy przy pomniku- czołgu. W lesie uczniowie pracują w grupach, wykonując ćwiczenie 1 zawarte w karcie pracy A (czas trwania ok. 30-45 min.).
3. Etap II – Krzyczew
Zatrzymujemy się we wsi Krzyczew. Uczniowie w zespołach zwiedzają wieś, zwracając szczególną uwagę na starą drewnianą zabudowę i sposób jej rozmieszczenia. Uzupełniają karty pracy B (czas ok. 45 min.)
4. Etap III – Zaczopki
Przejazd do wsi Zaczopki. Uczniowie postępują jak na etapie II.
5. Etap IV – Bubel Stary
Przejazd do wsi Bubel Stary. Uczniowie postępują jak na etapie II..
6. Etap V – Rezerwat Zabuzze
Do rezerwatu wchodzimy od strony parkingu. Uczniowie postępują jak na etapie I.
7. Etap VI – Mierzvice
Przejazd do wsi Mierzvice. Uczniowie postępują jak na etapie II.
8. Etap VII – Kózki
Do rezerwatu wchodzimy od strony wiaty turystycznej. Uczniowie poznają specyficzną roślinność rezerwatu. Wykonują ćwiczenie 2 zawarte w karcie pracy A (czas pracy ok.1 godz.)

Faza podsumowująca

1. Kózki – wiaty turystyczna. (ok. godz. 17)
  - a) Liderzy poszczególnych grup prezentują efekty pracy. Ocena i omówienie kart pracy.
  - b) Wspólna zabawa przy ognisku.
2. W szkole.
  - a) Uczniowie odpowiedzialni za dokumentowanie wycieczki prezentują efekty swojej pracy np. w formie albumu, posteru, gazetki itp.
  - b) Przeprowadzenie arkusza ewaluacyjnego

ARKUSZ EWALUACYJNY

1. Co mi się podobało?

.....

2. Co bym zmienił?

.....

3. Co najbardziej mnie zaskoczyło, zdziwiło?

.....

4. Jak oceniam atrakcyjność odwiedzanych miejscowości?

1   2   3   4   5   6

LITERATURA

1. Zabytki architektury i budownictwa w Polsce. Województwo białkopodlaskie; 1984.
2. Szlaki turystyczne województwa białkopodlaskiego. Przewodnik.
3. Rąkowski G., Polska egzotyczna, cz .2, 1996.
4. Szymański J., Nauki pomocnicze historii, 1983.
5. Materiały edukacyjne „Podlaski Przełom Bugu”, wyd. Dyrekcja Parku Krajobrazowego „Podlaski Przełom Bugu” w Janowie Podlaskim.
6. Mowszowicz J., Przewodnik do oznaczania roślin.
7. Dreyer E., Dreyer W., Drzewa i krzewy – szybkie i proste rozpoznawanie gatunków.
8. Traczyk T., Rośliny lasu liściastego, 1989.
9. Podlaski Kwartalnik Kulturalny

Opracowały:
 Bożena Kłoczewska
 Renata Maj
 nauczyciele IV LO im.St.Staszica

EDUKACJA REGIONALNA

Zestawienie bibliograficzne w wyborze opracowane przez pracowników Działu Informacyjno-Bibliograficznego Biblioteki Pedagogicznej w Białej Podlaskiej. Pozycje zwarte oraz artykuły z czasopism dostępne są w Czytelnicy Biblioteki Pedagogicznej przy ul. Kolejowej 8.

Pozycje zwarte:

- „*Ach, Lubelskie jakie cudne...*”: Edukacja regionalna, dziedzictwo kulturowe w regionie. Oprac. Ewa Grodecka [i inni]. Lublin: Lubelski Oddział Stowarzyszenia Nauczycieli Polonistów, 2001.
Program opracowany dla III etapu edukacyjnego – gimnazjum.
2. Angiel Joanna: Program ścieżki edukacyjnej: Edukacja regionalna-dziedzictwo kulturowe Mazowsza. Warszawa: Nowa Era, 2000.
Szkoła podstawowa, klasy IV-VI.
  3. Edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie: program autorski Oprac. Joanna Angiel, Ewa Repsch. Warszawa: Polska Sekcja CIOFF, 1999.
Program dla I, II i III etapu edukacyjnego.
  4. Edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie. Oprac. Zofia Piwońska [i inni]. Rzeszów: Wydawnictwo Oświatowe FOSZE, 1999.
Program dla szkoły podstawowej klasy 1-6.
  5. Edukacja regionalna - dziedzictwo kulturowe w zreformowanej szkole. Pod red. Stefana Bednarka. Wrocław: Wydawnictwo DTSK SILESIA, 1999.
  6. Edukacja regionalna - dziedzictwo kulturowe w zreformowanej szkole: materiały dla nauczycieli. Pod red. Stefana Bednarka. Wrocław: Wydawnictwo DTSK SILESIA, 2000.
  7. Bibliografia woj. białkopodlaskiego w latach 1985-94.
  8. Bibliografia Lubelszczyzny 1998-1999.

Artykuły z czasopism:

1. Acherman Bruno: Projekt edukacji międzykulturowej zrealizowany przez Centrum Kształcenia Ustawicznego w Lucernie .- **Wychowanie Na Co Dzień 1999 nr 9** (wkładka).
2. Angiel Joanna, Repsch Ewa: „Edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie”: program autorski .- **Geografia w Szkole 1999 nr 4** s.230-236.
3. Barańska Anna: „Moja mała ojczyzna”: edukacja regionalna w klasach I-III .- **Nauczanie Początkowe 2001/2002 nr 5/6** s.22-42.
4. Barejko Hanna: „Cudze chwalicie, swego nie znacie...” .- **Forum Humanistów 2000 nr 4** s.67-74.
5. Barłowski Eugeniusz: Wychowanie w tradycji regionu .- **Nowości Oświaty 1994 nr 1** s.14-15.
6. Biela Alicja: Wykorzystanie kartoteki regionalnej w pracy użytkowników biblioteki pedagogicznej .- **Poradnik Bibliotekarza 2002 nr 7-8** s.13-14.
7. Bobrowska Mirosława: Kształcenie i wychowanie regionalne .- **Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze 1995 nr 8** s.12-14 (wkładka: Przygotowanie do życia).
8. Bochenek Witold: Cmentarze wojenne z okresu bitwy gorlickiej w maju 1915 roku: lekcja historii w terenie .- **Wszystko dla Szkoły 1998 nr 3** s.13.
9. Boczukowa Beata: Edukacja regionalna .- **Nowa Szkoła 2000 nr 3** s.28-31.
10. Bonasewicz Andrzej: Procesy globalizacyjne a geografia regionalna .- **Geografia w Szkole 2001 nr 3** s.131-133.
11. Budrewicz Zofia: Kulturowe dziedzictwo „małych ojczyzn” w dydaktyce polonistycznej .- **Polonistyka 1998 nr 5** s.272-276.
12. Chętnik Anna: Edukacja regionalna na Kociewiu .- **Wychowanie na co Dzień 1998 nr 4-5** s.33-35.
13. Chmurzyńska Wanda: Pedagogika Celestyna Freineta a edukacja regionalna .- **Życie Szkoły 1998 nr 4** s.204-205.
14. Chodór-Gwóźdź Marzena: Moja okolica – moja mała ojczyzna .- **Nowa Era w Szkole 2002 nr 1** s.9-13.
15. Cieniek Elżbieta: Edukacja regionalna – moda czy konieczność? .- **Język Polski w Szkole dla klas IV-VIII 1997/98 nr 5** s.83-86.
16. Czajkowska Agnieszka: „Szukaj prawdziwej ojczyzny” .- **Polonistyka 1998 nr 5** s.264-269.
17. Daniłowicz Dorota, Rant-Tanajewska Marianna: Edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie .- **Biblioteka w Szkole 2003 nr 2** s.4-5.

18. Denek Kazimierz: Ojczyzna – podstawowa wartość edukacji, kultury, krajoznawstwa i regionalizmu .- **Wychowanie na co Dzień 1998 nr 1-2** s.3-8.
19. Domanowska Teresa: Echa powstania styczniowego w Supraślu: lekcja języka polskie-go przeprowadzona w klasie VIII po opracowaniu „Syzyfowych prac” Stefana Żeromskiego. **Wszystko dla Szkoły 1998 nr 3** s.14.
20. Dombrowska Ewa: Walory przyrodnicze województwa siedleckiego .- **Doradca 1997 nr 5** s.20-21.
21. Dorda Aleksander: Edukacja regionalna na Śląsku Cieszyńskim .- **Aura 1999 nr 1** (Dodatek ekologiczny dla szkół, nr 53 s.2-3).
22. Dziedzictwo kulturowe w regionie .- **Doradca 1998 nr 10** s.36-38.
23. Dziedzictwo kulturowe w regionie .- **Nowości Oświaty 1996 nr 1-2** s.11.
24. Edukacja regionalna: podstawa programowa ścieżki edukacyjnej Gimnazjum .- **Wychowawca 2002 nr 4** s.16-17.
25. Fudali Jan: Z badań nad możliwościami kształtowania europejskiej świadomości uczniów średniej szkoły ogólnokształcącej poprzez uczestnictwo w kulturze .- **Kultura i Edukacja 1997 nr 1-2** s.69-77.
26. Gałach Marzanna: Moja mała ojczyzna: tematyka ćwiczeń w mówieniu i pisaniu .- **Doradca 1997 nr 3** s.37-39.
27. Gałach Marzanna, Komorowska Alina, Tyrawska Elżbieta: Moja mała ojczyzna: edukacja regionalna na lekcjach języka polskiego w szkole podstawowej .- **Doradca 1996 nr 2** s.34-36.
28. Gancarz Maria Aleksandra: Granice regionalizmu .- **Wszystko dla Szkoły 1998 nr 3** s.2.
29. Gasiulewicz Leszek, Kopacz Anna: Dziedzictwo kulturowe w regionie .- **Życie Szkoły 1997 nr 4** s.214-217.
30. Gładys Barbara: Kronika szkolna źródłem poznania historii regionu .- **Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze 1995 nr 8** s.15-16, zakończenie na III s. okładki.
31. Godawa Jolanta: O realizacji ścieżki regionalnej .- **Język Polski w Szkole IV-VI 2002/2003 nr 2** s.55-62.
32. Gołębiwska Elżbieta, Maziarz Mariusz: „Tu mieszkam i żyję – moje miejsce na Ziemi”: projekt programu edukacji regionalnej .- **Geografia w Szkole 2001 nr 2** s.77-82.
33. Gorlewska Anna: Tematyka regionalna na lekcjach .- **Edukacja i Dialog 2000 nr 2** s.48-51
34. Grabowska Danuta: Dziedzictwo kulturowe w regionie: założenia programowe .- **Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze 1996 nr 1** s.2-11.
35. Gudro Maria: Czy znasz swoje korzenie...? .- **Doradca 1997 nr 3** s.11-13.

36. Heska-Kwaśniewicz Krystyna: Regionalne literackie treści nauczania: na przykładzie Śląska .- **Polonistyka 1998 nr 5** s.282-288.
37. Hurszt Halina: Jak rozbudzam zainteresowania dzieci w młodszym wieku szkolnym kulturą naszego regionu .- **Dyrektor Szkoły 2000 nr 7-8** s.26-27.
38. Jałowiecki Bogdan: Regionalizm i regionalizacja .- **Europa 1998 nr 1** s.18-19.
39. Jeżowski Antoni: Niezwykłe sprawy w zwykłym mieście .- **Dyrektor Szkoły 2000 nr 5** s.28-29.
40. Józwiak Sławomir: Nauczanie historii regionalnej metodami aktywnymi .- **Wiadomości Historyczne 2000 nr 2-3** s.155-158.
41. Już nie hobby: edukacja regionalna - dziedzictwo kulturowe .- **Głos Nauczycielski 1999 nr 39** s.2.
42. Kaczmarek Bogumiła: Realizacja ścieżki edukacji regionalnej w szkole podstawowej .- **Język Polski w Szkole dla klas IV-VI 2000/2001 nr 4** s. 46-67.
43. Kaliński Mirosław: Restytucja dóbr kultury i ochrona dziedzictwa kulturalnego: historia i współczesność .- **Przysposobienie Obronne 1997 nr 3** s.180-185.
44. Kaliszewska Małgorzata: Zasady edukacji regionalnej w zreformowanej szkole podstawowej na przykładzie Nowej Huty: propozycje .- **Hejnał Oświatowy 1999 nr 3** s.16-19.
45. Kall Zdzisława: Czy moja szkoła jest środowiskowa .- **Nowe w Szkole 1998-99 nr 6** s.16.
46. Kapuśniak Zofia: Jak uczyć we własnym regionie .- **Wszystko dla Szkoły 1998 nr 3** s.1
47. Kara Iwona, Kudełko Renata: Jeszcze o edukacji regionalnej .- **Nowe w Szkole 2002 nr 7-8** s.14-15.
48. Kasprzyk Dorota: Krajobraz rolniczy Wyżyny Lubelskiej .- **Edukacja Przyrodnicza w Szkole Podstawowej 2002 nr 2** s.89-93.
49. Klemba Grażyna: Wędrówki po naszym mieście: projekt zajęć pozalekcyjnych .- **Edukacja Medialna 2001 nr 3** s.47-50.
50. Kopacz Anna, Gasiulewicz Leszek: Edukacja regionalna w Bytomiu .- **Nowa Szkoła 1996 nr 8** s.10-14.
51. Kostkiewicz Teresa: Kilka uwag o tradycji .- **Polonistyka 1997 nr 2** s.71-76.
52. Kowal Katarzyna: Edukacja a rozwój lokalny i regionalny: Częstochowa, 18 października 2000 roku .- **Edukacja 2001 nr 1** s.111-113.
53. Kowalczyk Anna, Maleszewska Renata, Skowrońska Jolanta: Szkoła wobec tradycji i historii „małej ojczyzny” – Wrocław – Swójczyce – Strachocin – Wojnów .- **Warsztaty Polonistyczne 2000 nr 3** s.13-20.
54. Kowalczyk Emil: Regionalizm w rozwoju demokracji i samorządności społeczności lokalnych .- **Wychowawca 1997 nr 2** s.10-26.

55. Kowalik Piotr: Edukacja regionalna w klasach początkowych .- **Zeszyty Naukowe WSP w Rzeszowie: Pedagogika i Psychologia 1998 z.30 s.185-190.**
56. Kozubek Krystyna: Brzeźnica – spotkanie dwóch kultur: scenariusz zajęć dla klas IV-VI .- **Wszystko dla Szkoły 2002 nr 12 s.3.**
57. Król Andrzej: Edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie .- **Dyrektor Szkoły 2000 nr 2 s.15-18.**
58. Król Andrzej: Edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie: konferencja regionalna województwa śląskiego, Katowice 4-5 XI 1999r.- **Dyrektor Szkoły 2000 nr 2 s.15-19.**
59. Książek Wojciech: Edukacja regionalna w polskiej reformie oświaty .- **Dyrektor Szkoły 2000 nr 7-8 s.12-14.**
60. Książek Wojciech: Wszystko zależy od nauczycieli .- **Gazeta Szkolna 2001 nr 6 s.4-5.**
61. Książek Wojciech: Źródła tożsamości .- **Gazeta Szkolna 2001 nr 5 s.4.**
62. Kubiak Kamila: Szkoła przyjazna środowisku .- **Nowe w Szkole (wkładka Kierowanie Szkołą) 2002 nr 4 s.5-6.**
63. Kućmierowski Józef: Edukacja regionalna na lekcjach techniki .- **Wychowanie Techniczne w Szkole 1999 nr 5 s.44-45.**
64. Kudełko Renata, Kara Iwona: Poznać własne korzenie .- **Nowe w Szkole 2001/2002 nr 1 s.9-10.**
65. Kulwikowska Mariola: Elementy edukacji regionalnej .- **Życie Szkoły 1997 nr 7 s.400-402.**
66. Kunka Tomasz: Wpływ elementów środowiska naturalnego na różne formy działalności człowieka: propozycje do wykorzystania na lekcjach geografii regionalnej świata .- **Wszystko dla Szkoły 2001 nr 4 s.1-4.**
67. Łapińska Ewa Joanna, Roszkowska Danuta, Zdrodowska Agnieszka: Moje miejsce na Ziemi .- **Wszystko dla Szkoły 2002 nr 12 s.16.**
68. Makaruk Paweł: Krajoznawstwo i turystyka .- **Nowe w Szkole 2002 nr 2 s.24-25.**
69. Malinowski Jan: Edukacja regionalna w zreformowanej szkole podstawowej i gimnazjum .- **Wychowanie na co Dzień 1999 nr 9 s.7-10.**
70. Marysiuk Irena: Onomastyczny spacer po Wierobiach: lekcja języka polskiego w klasie VIII z cyklu „Nazwy mówią” .- **Wszystko dla Szkoły 1998 nr 3 s.14.**
71. Mazur Bogdan: O regionalizmie w radomskim .- **Nowa Szkoła 1996 nr 8 s.6-9.**
72. Michalska Elżbieta: Izba regionalna jako więź młodego pokolenia z historią ojców: scenariusz zajęć dla klas IV-VI .- **Wszystko dla Szkoły 2002 nr 12 s.2.**
73. Miłobędzka Iwona: Regionalizm „poza ławką” .- **Nowe w Szkole 2000/2001 nr 3 s.16-17**

74. Mosiek Tadeusz: .O edukacji regionalnej .- **Forum Humanistów 2000 nr 4** s.21-36.
75. Motyczyńska Bogusława: Powtórzenie i utrwalenie wiadomości z działu „Krajobraz najbliższej okolicy”: lekcja w terenie .- **Geografia w Szkole 1998 nr 2** s.101-106.
76. Można i tak: przykładowe propozycje działań podejmowanych w ramach edukacji regionalnej .- **Wszystko dla Szkoły 1998 nr 3** s.15.
77. Mrożewska Krystyna, Pawlata Zdzisława: Ścieżka przyrodniczo-leśna „Łuba”.- **Kwartalnik Geograficzny 1998 nr 2** s.59-61.
78. Mrożewska Krystyna, Pawlata Zdzisława: Ścieżka przyrodniczo-leśna „Łuba”.- **Wychowanie na co Dzień 1997 nr 10-11**(wkładka metodyczna: Edukacja Przyrodniczo-Leśna s.I-IV).
79. Nauczanie regionalne w szkole: wskazówki bibliograficzne .- **Wiadomości Historyczne 2001 nr 2** s.97-104.
80. Nocoń Halina, Sopot-Zembik Barbara: Edukacja regionalna w ujęciu interdyscyplinarnym: na przykładzie programu nauczania dla klasy VII pt. ”Ziemia Pszczyńska – dawniej i dziś .-**Wychowanie na co Dzień 1998 nr 7-8** (wkładka metodyczna s. I-VII).
81. Olszowska Gabriela: Ujrzyć w Krakowie Kraków .- **Polonistyka 1997 nr 9** s.538-541.
82. Olzacka Katarzyna: Edukacja regionalna w bibliotece .- **Biblioteka w Szkole 2001 nr 1** s.6-7.
83. Orłowska Elżbieta: O kontrowersjach wokół istoty i historii geografii regionalnej .- **Kwartalnik Geograficzny 1998 nr 3** s.5-15.
84. Paszkowski Marcin, Szymański Tomasz: Regionalizm w nauczaniu: wybór literatury od 1990 roku) .- **Wszystko dla Szkoły 1998 nr 3** s.8-9.
85. Paśnik Hanna: Edukacja regionalna na moich lekcjach geografii .- **Doradca 1998 nr 8** s.51-52.
86. Pawlik Zbigniew, Pękala Zbigniew: Wybrane wędrowki regionalne .- **Nauczanie Początkowe 2001/2002 nr 5-6** s.43-48.
87. Pawłowska Anna: Gmina jako środowisko wychowawcze: lokalna polityka edukacyjna .- **Dyrektor Szkoły 2000 nr 3** s.5-6.
88. Petkowska Urszula: Kraków – centrum świata .- **Guliwer 1998 nr 2** s.49-51.
89. Petrykowski Piotr: Edukacja regionalna – szansa i niespełnione nadzieje .- **Amicus 1998 nr 8** s.5-10.
90. Petrykowski Piotr: O edukacji regionalnej .- **Wychowanie na co Dzień 1997 nr 7-8** s.22-26.
91. Piechowiak Barbara: Edukacja regionalna na lekcjach języka polskiego: propozycja scenariusza lekcji z wykorzystaniem materiału literackiego .- **Język Polski w Gimnazjum 2001/2002 nr 3** s.50-57.

92. Płoszewski Krzysztof: Związki fluoru w powietrzu atmosfery Konina .- **Aura 1998 nr 5** s.12-15.
93. Polak Ewa, Misiurka Małgorzata: edukacja regionalna na lekcjach języka polskiego .- **Język Polski w Szkole IV-VI 2002/2003 nr 2** s.63-67.
94. Ponisz Elżbieta: Regionalizm, edukacja regionalna .- **Wszystko dla Szkoły 2001 nr 12** s.1-2.
95. Pulinowa Maria: Dni ziemi w Sosnowcu: praktyczne wdrożenie zasad edukacji regionalnej .- **Czasopismo Geograficzne 2000 nr 1** s.105-116.
96. Radosz Wiesława: Edukacja regionalna w pracy biblioteki szkolnej „Moje miasto i region są piękne” .- **Wychowawca 2002 nr 4** s.29.
97. Realizacja edukacji regionalnej w toku zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych .- **Wychowanie na co Dzień 2001 nr 4-5** s.36-38.
98. Realizacja tematyki związanej z edukacją regionalną w klasach I-III: na przykładzie zajęć zintegrowanych w klasie pierwszej oraz turnieju wiedzy o rodzinnej miejscowości dla klas trzecich .- **Wychowanie na co Dzień 2001 nr 4-5** dod. s.VII-XIV.
99. Regionalizm w zreformowanej szkole polskiej .- **Wiadomości Historyczne 2001 nr 2** s.82-97.
100. Rusinowska Maria: Regionalna ścieżka dydaktyczna w Zwoleniu: scenariusz projektu kl. V szkoły podstawowej .- **Wychowawca 2002 nr 4** s.25-27.
101. Rykiel Zbigniew: Świadomość terytorialna mieszkańców miasta i cechy ją różnicujące .- **Kwartalnik Geograficzny 1998 nr 2** s.36-40.
102. Sarwińska Monika: Edukacja regionalna w szkole .- **Gazeta Szkolna 1999 nr 7** s.4.
103. Schlender Grażyna: Konkurs regionalny – nowa forma współpracy z młodzieżą .- **Poradnik Bibliotekarza 1997 nr 12** s.7-9.
104. Sękowska Teresa, Sarnat Anna: Dziedzictwo kulturowe w regionie częstochowskim więz ze środowiskiem lokalnym .- **Wychowanie w Przedszkolu 1998 nr 9** s.707-709.
105. Sibiga Zygmunt: Tematyka geograficzna w edukacji etnicznej .- **Kwartalnik Edukacyjny 1998 nr 1** s.14-20.
106. Skotnicka Gertruda: W fantastycznym świecie małej pomorskiej ojczyzny .- **Polonistyka 1998 nr 5** s.288-293.
107. Słyszewska Alicja: Społeczno-kulturowa funkcja edukacji regionalnej na przykładzie doświadczeń kociewskich .- **Wychowanie na co Dzień 2000 nr 10-11** s.34-36.
108. Sobolewski Adam: Wrocław – dzieje mojego miasta, jego dzień obecny i perspektywy: struktura autorskiego programu kształcenia regionalnego .- **Kwartalnik Geograficzny 1998 nr 2** s.48-52.
109. Sopot-Zembok Barbara, Nocoń Halina: Edukacja regionalna .- **Edukacja i Dialog 1998 nr 7** s.59-62.

110. Sopot-Zembok Barbara, Nocoń Halina: Edukacja regionalna w systemie wychowawczym szkoły podstawowej: idea „Małej ojczyzny” a uświadamianie wartości etycznych na przykładzie regionu pszczyńskiego .- **Etyka 1997 nr 30** s.179-192.
111. Sopot-Zembok Barbara, Nocoń Halina: Edukacja regionalna w szkole .- **Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze 1997 nr 9** s.18-25.
112. Sopot-Zembok Barbara, Nocoń Halina: Wartości a edukacja regionalna .- **Wychowanie na co dzień 1997 nr 10-11** s.29-30.
113. Staniczkowa Łucja: Program edukacji regionalnej na lekcjach polskiego w gimnazjum: propozycje skorelowane z „To lubię!” – Śląsk .- **Nowa Polszczyzna 2000 nr 4** s.20-24.
114. Stefańska Kazimiera: Lekcje dziedzictwa kulturowego w regionie: sugestie metodyczne na temat lekcji plenerowych i muzealnych .- **Język Polski dla klas IV-VIII 1997/98 nr 3** s.62-71.
115. Stodolna-Rybczyńska Anna: Wczoraj i dziś regionalistyki w szkole .- **Warsztaty Polonistyczne 2001 nr 3** s.68-70.
116. Struś Edward, Giadaszewski Dariusz: Walory ścieżki przyrodniczo-leśnej „Łuba” .- **Wychowanie na co Dzień 1997 nr 10-11** (wkładka metodyczna: Edukacja Przyrodniczo-Leśna s.IV-VII).
117. Strzelecki Jacek: Jak rozumiem edukację regionalną .- **Język Polski w Szkole IV-VI 2002/2003 nr 2** s.45-54.
118. Synowiec Helena: Gwara w edukacji regionalnej .- **Polonistyka 1998 nr 5** s.276-282.
119. Szczepański Marek: „Ludzie bez ojczyzny prywatnej” i edukacja regionalna .- **Dyrektor Szkoły 1998 nr 2** s.4-6.
120. Szczepański Marek: Regionalizm górnośląski: Między plemiennością a systemem globalnym .- **Kultura i Społeczeństwo 1998 nr 1** s.3-22.
121. Szczepański Marek, Nawrocki Tomasz: „Ludzie bez ojczyzny prywatnej” i edukacja regionalna .- **Polonistyka 1998 nr 5** s.260-264.
122. Szostak Maria: Rola muzeum szkoły w edukacji regionalnej .- **Wiadomości Historyczne 1998 nr 3** (wkładka: Muzeum Szkolne 32 s.47-48).
123. Śledzińska Maria: Podlaska tradycja .- **Gazeta Szkolna 2002 nr 16** s.9.
124. Turowski Stanisław: Próby edukacji regionalnej: na przykładzie Szkoły Podstawowej Nr 1 w Gubinie .- **Nowa Szkoła 1996 nr 8** s.15-17.
125. Winiarski Józef: Edukacja regionalna w zreformowanej szkole .- **Wychowawca 1999 nr 5** s.38-39.
126. Wojtkowicz Zofia: Dominanty w geografii regionalnej – ułatwienie czy konieczność? .- **Geografia w Szkole 1996 nr 2** s.80-84.
127. Wódz Jacek: Czy potrzeba nam autonomii na Górnym Śląsku?: spór o Śląsk, spór o regiony .- **Europa 1998 nr 1** s.16-17.
128. Wygocka Maria, Jankowiak Maria: Edukacja regionalna w szkole: na przykładzie Szkoły Podstawowej Nr 1 w Warlubiu .- **Wychowanie na co Dzień 1997 nr 10-11** s.30-31.

Brożyna Bożena: Dziedzictwo kulturowe – nasza mała ojczyzna .- **Nowe Szkole** 1999/2000 nr 7 s.17-18.

Illma Anna: Edukacja regionalna .- **Wychowawca** 2000 nr 10 s.8-11,14-

Illma Anna: Edukacja regionalna a współczesne przemiany społeczne .- **Edukacja** 2001 nr 2 s.21-33.

Illma Anna: Organizacyjno-metodyczne aspekty wychowania do szanowania dziedzictwa kulturowego w regionie .- **Wychowanie na co dzień** 2000 nr 10-11 s.30-33.

Ślecki Alojzy: Wiedza o regionie wprowadzeniem do edukacji historycznej .- **Wiadomości Historyczne** 2000 nr 4 s.205.

Stożek Danuta: Dziedzictwo kulturowe a edukacja współczesna .- **Język polski w Szkole dla klas IV-VI** 2000/2001 nr 4 s.17-24.

Opracowanie:

Katarzyna Parchomiuk

Anna Denkiewicz

SPIS TREŚCI

	str.
Edukacja regionalna w kształceniu zintegrowanym.....	2
Autorski program Zielonej Szkoły „Poznajemy swój region”.....	7
Scenariusz zajęcia dla 6-latków na temat „Moja mała Ojczyzna”.....	17
Scenariusz lekcji języka polskiego w klasie piątej.....	20
Scenariusz lekcji języka polskiego w klasie piątej.....	24
Dożynki.....	28
Miejsca bliskie i niezwykłe Południowego Podlasia.....	31
Edukacja regionalna – zestawienie bibliograficzne.....	35

